

ОЛІЙНИК МАРИНА ДМИТРІВНА

тема магістерського дослідження:

***«Стан та перспективи розвитку науки
в Україні»***

спеціальність – 281 «Публічне управління та адміністрування»

2024р.

АНОТАЦІЯ

У магістерській роботі здійснено обґрунтування теоретичних основ розвитку освіти в Україні, проаналізовано основні категорії науки і наукових досліджень, а також нормативно-законодавче та державно-управлінське підґрунтя розвитку науки і наукових досліджень в сучасній Україні. Представлено аналіз результатів моніторингового дослідження стану наукової і науково-технічної діяльності в Україні на основі даних Держстату України, головних розпорядників бюджетних коштів, зарубіжних джерел інформації. Окреслено чинники, які гальмують розвиток науки, а також виокремлено деякі аспекти удосконалення процесу розвитку науки в сучасній Україні.

Ключові слова: наука, галузі науки, наукове дослідження, нормативнозаконодавча база, державне управління, наукова діяльність.

Актуальність дослідження

Підвищення ролі науки в суспільстві, зростання її соціального престижу ставить високі вимоги до знань про науку. В сучасних умовах ці вимоги стрімко зростають, стимулюючи поглиблення досліджень сфери науки в більш повному обсязі, в єдності всіх її сторін. Такий аналіз науки передбачає звернення до її виникнення і розвитку в контексті розвитку людства в цілому та наукової думки зокрема.

У сучасних реаліях розвиток науки та науково-технічної діяльності є визначальним фактором забезпечення прогресу в суспільстві, підвищення рівня та якості життя людей. Саме тому питання забезпечення державної підтримки розвитку науки та науково-технічної діяльності як чинника сталого економічного зростання країни мають стати ключовим напрямком трансформаційних перетворень у досягненні конкурентоспроможності національної економіки.

Актуальність досліджень розвитку сфери наукової та науково-технічної діяльності, а також нормативно-правового забезпечення державного управління та підтримки наукової сфери в Україні підтверджується великою кількістю наукових досліджень, присвячених цьому питанню. Так, зазначену проблематику досліджено в роботах: О. Амопі, Ю. Битяка, В. Гейця, С. Гринецької, І. Данилова, О. Ємця, Т. Коломійця, Ю. Коновалова, Б. Маліцького, О. Нагорічної, М. Кизима та інших.

Сьогоднішні історичні виклики, з якими стикнулась Україна, дають можливість вибудувати нову систему взаємовідносин науки і суспільства, підвищити її значимість як у науково-технічному прогресі та інноваціях, так і в посиленні обороноздатності країни, прийнятті суспільно-значущих рішень, формулюванні національних стратегій розвитку, воєнних доктрин тощо.

Мета дослідження:

- теоретично дослідити історичний розвиток науки в Україні та обґрунтувати актуальні проблеми і перспективи розвитку науки і наукових знань в Україні в контексті державної підтримки та управління.

Об'єкт дослідження:

наука як сфера людської інтелектуальної та дослідницької діяльності.

Предмет дослідження:

особливості здійснення наукової та науково-технічної діяльності в умовах розвитку сучасного українського суспільства.

Завдання дослідження:

- З'ясувати особливості розвитку науки в Україні в контексті історизму.
- Окреслити основні категорії науки та наукових досліджень.
- Проаналізувати нормативно-законодавче та державно-управлінське підґрунтя розвитку науки і наукових досліджень в сучасній Україні.
- Здійснити галузевий огляд науки в Україні
- Дослідити діяльність відомих сучасних українських учених в Україні та діаспорі.
- Проаналізувати актуальні проблеми та чинники, які гальмують розвиток науки.
- Окреслити перспективи розвитку науки і наукових знань в Україні в контексті державного управління.

Методи дослідження

теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, моделювання) для конкретизації сутності базових понять дослідження; з'ясування проблем та чинників, які гальмують розвиток науки в Україні; аналізу нормативно-законодавчого та державно-управлінського підґрунтя розвитку науки і наукових досліджень в сучасній Україні;

історичний метод для визначення умов становлення та розвитку науки в Україні від найдавніших часів до сьогодення;

виокремлення етапів формування законодавчої бази розвитку вітчизняної науки; *емпіричні* (документальний аналіз, метод аналітичної абстракції) для аналізу результатів моніторингового дослідження стану наукової і науково-технічної діяльності в Україні та виокремлення деяких аспектів удосконалення процесу розвитку науки в сучасній Україні.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

систематизовано нормативно-законодавчу базу розвитку наукової та науково-технічної діяльності в Україні;

обґрунтовано систему чинників, що гальмують розвиток вітчизняної науки;

запропоновано окремі чинники розвитку науки і наукових знань в Україні в контексті державної підтримки та управління.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАУКИ В УКРАЇНІ

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАУКИ В УКРАЇНІ.	8
1.1. Розвиток науки в контексті історизму.....	8
1.2. Основні категорії науки та наукових досліджень	14
1.3. Нормативно-законодавче та державно-управлінське підґрунтя розвитку науки і наукових досліджень в сучасній Україні	22

Наука – це сфера дослідницької діяльності, спрямована на виробництво нових знань про природу, суспільство і процес. Історично наука пройшла довгий і складний шлях розвитку від первинних, елементарних знань до пізнання складних закономірностей природи. Перші елементи науки з'явилися ще у Стародавньому світі. З розвитком писемності в країнах давніх цивілізацій відбувалося накопичення й осмислення емпіричних знань, що сприяло зародженню таких наук, як математика, логіка, геометрія, астрономія, медицина.

Грунтуючись на аналізі науково-історичних джерел, можемо зробити висновок про те, що наука виступає як соціальний організм, який охоплює діяльність людей, спрямовану на отримання наукового знання, засоби цієї діяльності і безпосередній продукт – наукове знання. Ядром такого організму є наукова діяльність, без якої немає інших компонентів науки.

Наука характеризується діяльністю, спрямованою на здобуття нового знання. Ознаками науки є:

- наявність систематизованого знання (наукових ідей, теорій, концепцій, законів, закономірностей, принципів, гіпотез, основних понять, фактів);
- існування наукової проблеми, об'єкта, предмета досліджень;
- наявність практичної значущості явища (процесу), що вивчається.

Наукова діяльність у будь-якій сфері передбачає використання специфічного понятійного апарату. Ключовими категоріями науки та наукових досліджень є: факт, ідея, гіпотеза, принцип, закон, об'єкт, предмет, аксіома, аналіз, дані, дослідження, експеримент, завдання, мета.

Нормативно-правова база інноваційної діяльності в Україні складається із низки Законів України, постанов Кабінету Міністрів України, розпоряджень Кабінету Міністрів України, указів президента України.

У сучасній Україні розвиток науки та діяльність наукових, а також освітньо-наукових установ, які займаються науковими дослідженнями, розробками, та забезпечують підготовку наукових кадрів, регламентовані такими законодавчими документами: Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про науково-технічну інформацію», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу», Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки».

Крім зазначених документів, важливе місце посідає «Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України», яка містить головні цілі, вказує пріоритетні напрямки та принципи державної науково-технічної політики, механізми прискореного інноваційного розвитку наукової діяльності, орієнтири структурного формування науково-технологічного потенціалу та його ресурсного забезпечення.

РОЗДІЛ II.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ НАУКИ В УКРАЇНІ

2.1. Галузевий огляд науки в Україні	44
2.2. Найвідоміші сучасні українські вчені в Україні та діаспорі	51
2.3. Актуальні проблеми та перспективи розвитку науки і наукових знань в Україні в контексті державного управління	61

Усі наукові знання об'єднують у три групи:

- знання про природу (математика, фізика, хімія, біологія, географія та інші);
- знання про суспільство (історичні, правові, економічні науки та інші);
- знання про мислення (філософія, логіка, психологія та інші) [20, с. 7].

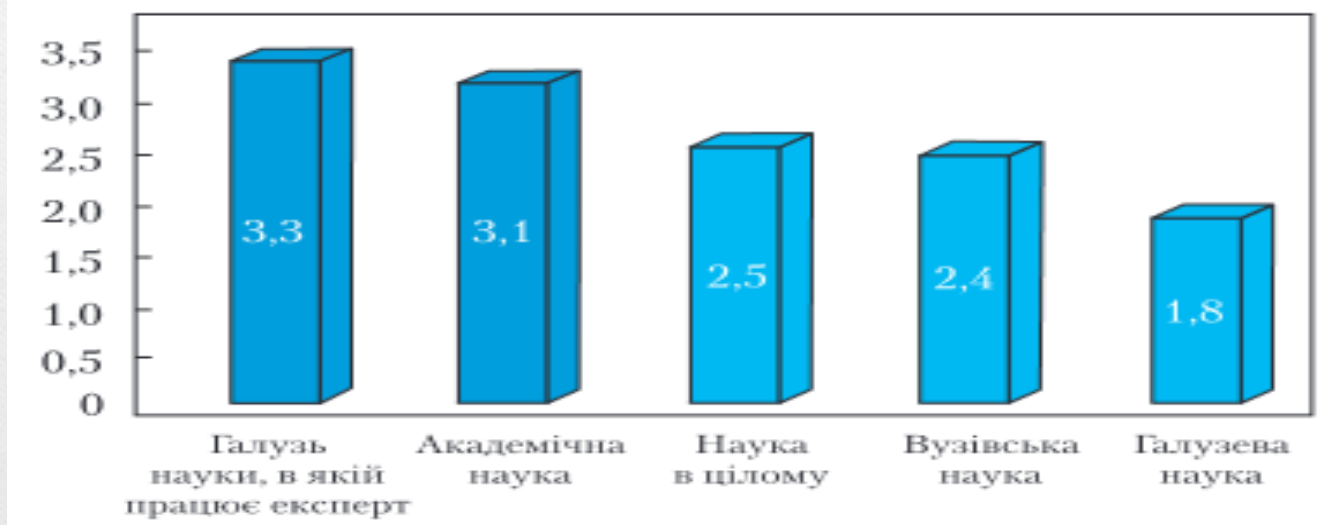
Часто буває важко класифікувати науки за одним критерієм, але потреба у класифікації є, оскільки її використовують у бібліотеках, навчальних закладах, наукових організаціях, з її допомогою шукають інформацію в Інтернеті.

Найчастіше використовують такий галузевий поділ наук:

- природничі науки (фізика, хімія, географія та ін.; математика – фундаментальна наука, вона не належить до природничих наук, але широко використовується в них для точного формулювання їх змісту та отримання нових результатів);
- технічні науки (машинобудування, інформатика, системотехніка, ядерна енергетика та інші);
- гуманітарні науки (журналістика, історія, педагогіка, етнографія та інші);
- медичні науки (кардіологія, педіатрія, гігієна, фармакологія та інші);
- суспільні науки (економіка, соціологія, політологія та інші)

У процесі розвитку науки і наукових знань завжди важливо усвідомлювати рівень, значимість та популяризацію тієї чи іншої галузі науки. Це необхідно для вчасного реагування на соціальні виклики суспільства та підсилення, в тому числі й управлінського впливу, в разі необхідності, на той чи інший галузевий науковий напрямок. Саме тому в 2022 році українськими та зарубіжними експертами в галузі управління розвитком науки було проведено моніторингове дослідження стану наукової і науково-технічної діяльності в Україні на основі даних Держстату України, головних розпорядників бюджетних коштів, зарубіжних джерел інформації (світових рейтингів, міжнародних наукометричних баз даних) .

Оцінки загального стану науки в сучасній Україні розподілилися залежно від її виду/галузі

У добу незалежності Академія наук України зберігає статус найбільшої самоврядної наукової інституції, яка зорганізовує і здійснює фундаментальні та прикладні наукові дослідження з природничих, технічних і соціогуманітарних наук. У 1994 Академія наук України отримала статус національної і була перейменована на Національну академію наук України. Станом на 2020 до структури НАН України входило понад 170 інститутів та інших наукових установ (обсерваторій, ботанічних садів, дендропарків, заповідників, бібліотек, музеїв тощо), де працювало близько 15 тисяч дослідників.

Структурно Академія включає 3 секції (фізико-технічних і математичних наук; хімічних і біологічних наук; суспільних і гуманітарних наук). Має у своєму складі 14 відділень (математики; інформатики; механіки; фізики і астрономії; наук про Землю; фізико-технічних проблем матеріалознавства; фізико-технічних проблем енергетики; ядерної фізики та енергетики; хімії; біохімії, фізіології і молекулярної біології; загальної біології; економіки; історії, філософії та права; літератури, мови та мистецтвознавства).

У рамках НАН України діють 5 регіональних наукових центрів: Донецький (м. Покровськ), Західний (м. Львів), Південний (м. Одеса), Північно-східний (м. Харків), Придніпровський (м. Дніпро).

Сьогодні в Україні особливого розвитку набуває міжнародне співробітництво з науковою діаспорою. Провідних науковців української діаспори вже залучено до діяльності різних вітчизняних структур (Ідентифікаційного комітету з питань науки, експертних комісій різного рівня тощо). З'явилися спільні фундаментальні дослідження з біотехнології, генетики, молекулярної біології тощо; виявили зацікавленість у співпраці дослідники з наукових центрів Данії, Швейцарії, Франції, Німеччини, Польщі, Канади, США та ін.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження та теоретичного узагальнення вивчено наукову проблему розвитку науки в Україні, проаналізовано нормативно-законодавче та державно-управлінське підґрунтя розвитку науки і наукових досліджень в сучасній Україні, визначено перспективи її розвитку за результатами моніторингового дослідження стану наукової і науково-технічної діяльності в Україні на основі даних Держстату України, головних розпорядників бюджетних коштів, зарубіжних джерел інформації (світових рейтингів, міжнародних наукометричних баз даних).

Одержані у процесі дослідження результати дають підстави стверджувати про досягнення поставленої мети, реалізацію визначених завдань і дозволяють зробити такі висновки:

1. Науково-інноваційна сфера як ключовий фактор майбутнього національної економіки на сьогоднішній день в Україні переживає складні часи, що обумовлено недостатнім рівнем фінансування, відтоком кваліфікованих кадрів, високим ступенем ризику, недостатньою увагою суспільства до цієї сфери та іншими факторами, найсерйознішим з яких є військова російська агресія проти України.

Визначення основних тенденцій розвитку наукової та інноваційної діяльності в Україні в контексті здійснення державного управління дає змогу виявити потенційні шляхи активізації та можливі варіанти вирішення існуючих проблем. З огляду на складні умови розвитку та реформування наукової сфери в Україні, вважаємо за необхідне виокремити деякі аспекти удосконалення процесу розвитку науки в сучасній Україні. Зокрема:

- реформування науки в Україні має здійснюватися на основі державної стратегії розвитку вітчизняної науки;
- у контексті інституційного забезпечення реформування наукової сфери важливо привести до ладу всю її законодавчо-нормативну базу. Прийняти низку законів, які стимулювали б розвиток науки, зокрема закон про державну політику в галузі науки, технологій та інновацій;
- для моніторингу та з'ясування реального стану вітчизняної науки і ліквідації неефективних установ та підрозділів важливо систематично здійснювати аудит наукової системи України за західними критеріями оцінки наукової діяльності;
- запроваджувати апробовані практикою і досвідом розвинених країн принципи організації наукових досліджень, що стосуються фінансування, гарантій економічних свобод, мобільності вчених і стимулів для їх продуктивної роботи, наукової етики тощо;
- осучаснювати принципи державного фінансування науки та сприяти створенню різноманітних фондів, які б фінансували наукові проекти на конкурсних засадах.

- Створювати систему грантового фінансування наукових досліджень (інституціональну, персональну та змішану). При цьому вводити систему активного матеріального стимулювання та підвищення соціального статусу вченого;
- дбайливо ставитися до накопиченого за попередні роки наукового потенціалу. Не руйнуючи того, що залишилося, розвивати найбільш важливі напрями (за критеріями наявності у наукових колективах молоді та значущості результатів);
- розвивати міжнародне співробітництво і посилити кооперацію з інституціями розвинених країн. Створити український фонд академічного обміну;
- створити дієвий механізм підтримки молодих учених з використанням кращого європейського та світового досвіду;
- забезпечувати систему взаємодії науки, освіти та виробництва, орієнтації на практичний результат з урахуванням потреби ринку праці.

Розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової та науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки й техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

Дякую за увагу